

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊՍ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ

ՏՕՆՔ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
(Վերափոխման տօնի առիթով)

Ս. Կոսին անձը, իբրև գերագանց միջոց փրկագործութեան, անբաժան է Յիսուսի փրկական տնօրինութիւններէն: Այս պատճառաւ, Ուղղափառ Եկեղեցին սկիզբէն երկիւղած մեծարանք ունեցաւ անոր յիշատակին հանդէպ, մանաւանդ Ե. դարէն յետոյ, երբ Եփեսոսի ժողովին մէջ դատապարտեցաւ Նեստորի մոլորութիւնը եւ վարդապետականօրէն հաստատուեցաւ եւ ընդունուեցաւ անոր ծնող և մայր **Աստուծոյ** լինելու իրողութիւնը, այսինքն **Աստուածածին** և **Աստուածամայր** կոչումը:

Աստուածածնի կեանքին պատմութենէն Աւետարանի մէջ կը յիշուին այն մասերը կամ կէտերը միայն, որոնք ուղղակի առնչութիւն ունին Յիսուսի կեանքին և փրկական տնօրինութեան հետ. անոր կենսագրութեան մնացեալ այսինքն մեծագոյն մասը կ'ամբողջացուի այն աւանդութիւններով զորս բոլոր հին եկեղեցիներն հասարակաբար ունին, և որոնք, այդ կերպով, այլ ևս տարրացած են եկեղեցական հնագոյն գրականութեան հետ:

Ըստ այդմ, Մարիամ Դայի յետէն էր. իր ծնողքն էին **Յովակիմ** եւ **Աննա** Բեթղեհէմցիներ: Աննա ամուլ էր և ուխտով և աղօթքով յղացավ իր միամայր զաւակը, որ կոչուեցաւ **Մարիամ**: Թէ՛ն ծնաւ բնութեան օրինաց համեմատ, այսինքն ի հօրէ և ի մօրէ, քայք քարոյապէս գերծ' սկիզբէն իսկ՝ հասարակ մահկանացուաց աղամական արատաւորութենէն: Այս պատճառաւ, եկեղեցոյ

մէջ տօնելի եղաւ ոչ միայն իր **ծնունդը** այլ նաև **յղութիւնը**, զոր մենք եւ Յոյնք կը կատարենք ղեկտեմբեր 9-ին, իսկ Լատինք՝ 8-ին:

Աստուածածնի երկրորդ տօնն է **ծնունդը**, զոր բոլոր եկեղեցիներ անփոփոխ կերպով կը կատարեն սեպտ. 8-ին: Պատմական մանրամասնութիւններ չունինք անոր ծնունդին պարագաներուն մասին. կարելի չէ ճշդել նոյնիսկ թէ ո՞ր ծնաւ անկա. Բեթղեհէմ թէ Նազարէթ, և ո՞ր թուականին:

Երրորդ տօնն է **«Երից ամաց ընծայումն ի տաճարն»**, որ բոլոր եկեղեցիներէն հաստատուն կերպով կը կատարուի նոյեմբեր 21-ին: Այս տօնին իմաստն այն է թէ որովհետեւ ուխտի զաւակ էր Մարիամ, իր ծնողքը տաճարին նուիրեցին զայն իր այն հասակին մէջ, երբ այլ ևս կարող էր ծնողքէն անջատ ապրիլ: Ըստ աւանդութեան, ժամանակ մը մնաց նա հոն, յետոյ վերստին դառնալով հոն, եօթնամեայ հասակին, խառնուեցաւ այրիներէ և կոյսերէ բաղկացեալ նուիրեալ կանանց այն խումբին, որոնք քարեաշտական կեանք կ'ապրէին Տաճարին հովանիին տակ, եւ որոնցմէ էր Աննա մարգարէումին: Եօթը տարիներ ևս մնալէ վերջ անդ, խօսեցեալը եղաւ հիսմ Յովսէփին:

Աստուածածնի կեանքին յիշումը միւս դիպումները, զորս Աւետարանի պատմութիւնը կ'արձանագրէ, հաւասարապէս և նոյնիսկ արտելապէս կը պատկանին Յիսուսի

կենաց, իբրև մասն փրկագործական տնօրինությանց: Աստուծո՛ր, որ մէկ կողմէ Բրիստոսի տնօրինութիւնն է, եւ միւս կողմէ Մարիամի կեանքին գլխաւոր պարագաներէն. Եղիաքեթի այցելութեան երթալը, զոր Լատինք առանձին կը տօնեն յուլիս 2-ին. Աստուածայայտնութիւնը, որ Մարիամի մայրութեան տօնն է. Բրիստոսի քառասնօրեայ ի տաճարն ընծայումը որ ուրիշներէն կը կոչուի նաև Սրբութիւն Մարիամով, վասնզի ծննդեան քառասներորդ օրը մայրերու սրբութեան օրէնքը կը կատարուէր: Իր կեանքին աւետարանական միւս մանրամասնութիւններն են. Յիսուսի տասներկու տարեկան եղած ատեն Երուսաղէմի մէջ անհետացած ատեն զայն փնտռելն ու գտնելը, Կանայի հարսանիքին ատեն՝ զինքի համար իր մօր միջնորդելը, Կափառնաւոմի մէջ զայն փնտռելը, Գողգոթայի վրայ խաչին ոտքը լինելը, Համբարձումէ վերջ միշտ առաքելոց խումբին հետ լինելը: Աստուծո՛ր եւ ոչ միւս սակաւ առանձին տօնական յիշատակութիւն ունի. ամէնքն ալ խառնուած են Բրիստոսի տնօրինական յիշատակներուն: Իր աստուածային Որդւոյն համբարձումէն վերջ Մարիամի ունեցած կեանքին մասին աւանդութիւնը միայն կը խօսի. ըստ այդմ, անկախ Երուսաղէմի մէջ ապրած է միշտ իբրև 15 տարիներ, Յովհաննէս Աւետարանիչի որդիական խնամքներէն շրջապատուած. հոն մեռած, և թաղուած՝ Գեթսեմանիի իրենց ընտանեկան դամբարանի մէջ Յիսուսի մահէն շուրջ 15 տարիներ ետքը:

Այնու ամենայնիւ, եկեղեցւոյ կողմէ Աստուածածնի վերաբերմամբ յարգանքի ամենէն հանդիսաւոր արտայայտութիւնը կը կատարուի անոր մահուան յիշատակին առիթով, որուն տօնը հաւանաբար հնագոյնն է նաև Աստուածածնի տօներուն, և բոլոր եկեղեցիներէն կը կատարուի օգոստոս 15-ին անփոփոխ: Իսկ մենք հաւանաբար Շնորհալիի ծամանակէն է որ, եթէ ոչ դեռ անելի ետքը, 15-ի մերձաւորագոյն կիրակին սովորութիւն ըրած ենք կատարել զայն, ոչ միայն երեք՝ ինչպէս եղած է առաջ, այլ ինն օրեր երկարած գելով տօնին շարունակութիւնը: Աստուածածնի մահուան վերաբերմամբ եղած աւանդութիւնը, զոր բոլոր հին եկեղեցիները Գրեթէ նույնութեամբ կ'ընդունին, և որ համառօտուած է Կիրակոս վարդապետի յօրինած «Արևելք գերարփին» շարակամին մէջ հետևեալն է: Ս. Կոյսը 15 տարիներ Երուսաղէմ ապրելէ վերջ անդ կը կնքէ իր մահկանացու կեանքը: Բոլոր առաքելները, բացի Բարթողիմէոսէ, որ բացակայ էր այդ ատեն, մեծ հանդիսաւորութեամբ և ջահալոյց թափօրով կը կատարեն յուղարկարարութիւնը և

կը թաղեն զայն Գեթսեմանիի ձորակին կընտին:

Իր թաղումին վերջ երեք ցերեկ և երեք գիշեր հրեշտակային երգեր կը լսուին անոր գերեզմանին վրայ: Քիչ վերջը կը հասնի Բարթողիմէոս, որուն՝ Տիրամայրը վերջին անգամ մը տեսնելու փափաքին գոհացում տալ ստիպուելով, առաքելալք կը բանան գերեզմանը, ուր չեն գտներ սակաւ անոր մարմինը. որմէ կը հետևցնեն թէ անկախ չէր մեռած, այլ ի թուն էր լոկ, թէ հրեշտակներու երգաբանութիւնը զայդ միայն կը նշանակէր, թէ Յիսուս իր մօրը խոստացած էր արդէն վաղուց երկինք փոխադրել զինքը, և թէ Ս. Կոյսին մարմնոյն անգոյութիւնը իր գերեզմանին մէջ՝ այդ խոստումին կատարումը միայն կրնայ նշանակել, և այլն: Այս է պատճառը որ անելի ննջում քառով կ'որակուի անոր երկրաւոր կեանքին վախճանը, և ոչ թէ մահ քառով: Գալով անոր յերկինս փոխման գաղափարին, թէ և ամենահին ժամանակներէն կար անոր մտածումը՝ Ս. Կոյսին ձօնուած բանաստեղծական եւ խորհրդաբանական գրութեանքներուն մէջ, բայց անոր իբր վարդապետութիւն ընդունուիլը առ նուազն Թ. և առ առաւելն ԺԲ. դարուն էր միայն որ կատարուեցաւ, տօնը ևս կոչուելով այդ մտօք՝ Վերափոխում:

Աստուածածնի մահուան պատմութեան կից է իր պատկերին յիշատակը: Կ'աւանդուի թէ ի մխթարութիւն Բարթողիմէոսի՝ որ ներկայ չէր գտնուած Տիրամօր թաղման, իրեն տրուեցաւ նաև այն կենդանագիր պատկերը, զոր Ս. Կոյսը յետ օրհնութեան յանձնէր էր Յովհ. Աւետարանիչ: Բարթողիմէոս, ըստ հայկական գրուցներուն, զայն բերաւ Հայաստան և դրաւ Անձնացեաց գաւառի Գարբնաց քար կոչուած տեղը, ուր կուսատան մը կանգնուեցաւ իսկոյն, այսինքն հաւատաւոր կոյսերու միաբանութիւն մը՝ ի պահպանութիւն և ի պատիւ Աստուածածնի պատկերին: Այդ կոյսերու մէջ իբր գլխաւորներ կը յիշուին Յուսիկ, Որմզդատ և Մաքովտուր անուն անձներու քոյրերը: Այս իսկ է Հոգեւոր կամ Հոգեաց վանք ըստածը, ուր մինչև վերջը կը շարունակէր պատկերին ոխատարութիւնը, հակառակ որ չկար ան ի միջի. զի կ'աւանդէին թէ հալածողաց երեսն պահելու համար զայն՝ հիւսած էին պատին մէջ:

Տիրամօր մարմնական մատուցներու չգոյութիւնը հաւատացեալներու երկիրաւորութիւնը ուղղեց դէպի անոր սեփական իրեղենները, որոնք հալածանքի դարերուն թաքուցուած լինելով յետոյ երևան եկան: Աստուծո՛ր առաջինը, գօտին կամ կամարը, արևելեան կիներու զգեստին և նոյն ատեն արդ-

ուզարդին այս կարևոր մեկ մասը, Երուսաղիմի մէջ գտնուեցաւ Ե. դարուն Արկադէոս կայսեր օրով, և մեծահանդէս պատուով փոխադրուելով Կ. Պոլիս, զետեղուեցաւ Աստուածածնի նուիրում տաճարին մէջ, ուր լինելն կը յիշուի աճկէ կէս դար ետքն ալ, Լեւոն կայսեր Զոյի թագութիին բժշկութեան առթիւ: Երկրորդն է տուփը, կամ այն **փոքրիկ արկղը**, որուն մէջ կը պահուէր Ս. Կուսին **գլխանոցը**: Ասոր համար ևս կը պատմուի թէ Կ. Պոլսեցի երկու ազնուական եղբայրներ, Գալլիաս և Կանտիսաս, որոնք ոխտաւորաբար Պաղեստին եկած էին, Գալիլիական գիւղի մը մէջ, հաւանաբար Նազարէթ, կը նկատեն թէ մարդիկ ուխտի կ'երթան հրեայ այրի պառաւի մը տունը, ուր բժշկութիւններ կը կատարուին Մարիամու վերագրուած գլխադիրի մը առջև՝ որ արկղի մը մէջ պահուած է. հնարքով մը՝ նմանագործուած արկղ մը կը դնեն իսկականին տեղ, զոր իսկոյն կը փոխադրեն Կ. Պոլիս ուր մե-

ծահանդէս թափօրով կ'ընդունուի Աստուածածնի եկեղեցոյն մէջ: **Փօսոյ** և **տուփի** այս երկու **տօները** մեր մէջ մոտ գտած են Սիմէոն կաթողիկոսի տօնացոյցական կարգադրութիւններէն վերջ միայն. նախասիմէոնական տօնացոյցին մէջ իբր կամաւոր դրուած էին ստոնք. և Կերևի թէ Կ. Պոլսոյ եկեղեցիին միայն յատուկ մնացած էին երկար ատեն. քայք յետոյ Արևմտեայց մէջ ևս սկսան լաճախել ոչ միայն այս ալլ նաև Ս. Կուսին յատուկ նկատուած իրեղէն մասունքներու յարգն ու պաշտօնը, մասնաւորաբար ԺԳ. դարէն ետքը, երբ խաչակրութեանց միջոցին Կ. Պոլիս հաստատուած լատին կաթարութեան ատեն եկեղեցական քաղում հնութիւններ և սրբութիւններ փոխադրուեցան Բիզանդիայէ Երուսա:

Ստորջ և տօնք,
Երուսաղեմ, 1939, էջ 304—313

